

Geten, Centar za prava LGBTIKA osoba / Geten, Center for LGBTIQA People's Rights

**ISTRAŽIVANJE RADA MATIČNIH SLUŽBI REPUBLIKE SRBIJE U VEZI SA
OSTVARIVANJEM PRAVA TRANSRODIH OSOBA
ZA PERIOD 2019 -2021.**

I

Jedan od najvećih i najsloženijih problema s kojim se suočavaju trans osobe u Srbiji, pored bezbednosti, jeste nepostojanje brzih i jednostavnih procedura za dobijanje ličnih dokumenata koja odgovaraju njihovom rodnom identitetu (pravno priznanje roda), odnosno koja sadrže adekvatno lično ime i oznaku pola. Različite aktivnosti, poput socijalizacije i putovanja, ostvarivanje prava iz oblasti rada i zapošljavanja, obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, porodičnog života i drugih oblasti značajno su otežane ili u potpunosti onemogućene sve do završetka, često, komplikovanog procesa promene ličnih dokumenata.¹ Promena ličnih dokumenata uslovljena je medicinskim intervencijama kojima ne mogu ili ne žele da se podvrgnu sve transrodne osobe, usled čega gube mogućnost da dobiju odgovarajuća lična dokumenta, što dodatno otežava njihov svakodnevni život i znatno utiče na njihov ekonomski položaj i samostalnost.

Usvajanjem *Zakona o izmenama i dopunama Zakona o matičnim knjigama* (dalje: ZMK) u Srbiji je omogućen upis podatka o promeni pola u matičnu knjigu rođenih. Prema članu 45b noveliranog ZMK, upis podatka o promeni vrši se na osnovu rešenja opštinske, odnosno gradske uprave, odnosno gradske uprave grada Beograda, koji su nadležni za vođenje matičnih knjiga i odlučivanje

¹ Todorović, J., Lazić, S., 2020, Vodič kroz tranziciju za trans osobe u Srbiji, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Beograd, str.23.

u prvostepenom upravnom postupku u oblasti matičnih knjiga.² Zakonom je propisano da se rešenje o upisu donosi na osnovu propisane potvrde nadležne zdravstvene ustanove, koja je dužna da u roku od 15 dana od dana promene/prilagođavanja pola podnese potvrdu o promeni pola nadležnoj upravi. Potvrda se dostavlja elektronskim putem, a bez odlaganja i putem pošte. *Pravilnik o načinu izdavanja i obrascu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola* koji je stupio na snagu 1. januara 2020. godine, propisuje način izdavanja i obrazac potvrde o promeni pola, koju izdaje nadležna zdravstvena ustanova.³

Zbog svega navedenog, GETEN Centar za prava LGBTIQ osoba je u okviru projekta “Unapređenje pravnog statusa LGBTIQ osoba sa posebnim fokusom na trans, intereseks i rodno nebinarne osobe u Srbiji – standardizacija i uvođenje pozitivnih praksi pravnog priznanja roda na lokalnom i nacionalnom nivou”, koji je podržan od Ambasade Kraljevine Holandije u Srbiji, pripremio i uputio zahtev za pristup informacijama od javnog značaja matičnim službama jedinica lokalne samouprave u prvoj polovini 2022, tačnije gradskim, odnosno opštinskim upravama na teritoriji Republike Srbije, odnosno Gradskoj upravi grada Beograda, sa ciljem da utvrdi kako, dve godine nakon što je stupio na snagu Pravilnik o načinu izdavanja i obrascu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola, funkcionise podnošenje zahteva za promenu oznake pola, koji je broj podnetih zahteva, koji je broj podnetih zahteva za promenu imena, da li je nakon usvajanja Zakona o izmenama i dopunama Zakona o matičnim knjigama, zaposlenima u matičnim službama obezbeđena dodatna obuka, da li su zaposleni u matičnim službama uopšte zainteresovani da se dodatno edukuju o pravima transrodnih osoba, i sl.

Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja GETEN je poslao na adrese 174 matične službe a odgovore dobio od njih 129.

Pitanja koja su upućena matičnim službama bila su grupisana u nekoliko celina: pitanja vezana za promenu ličnog imena, pitanja vezana za promenu oznake pola, pitanja vezana za izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stanju, pitanja vezana za organizovanje obuka za primenu

² Član 6. ZMK, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o matičnim knjigama „Sl. glasnik RS”, br. 47/2018.

³ Član 1. Pravilnik o načinu izdavanja i obrascu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola, "Službeni glasnik RS", broj 103 od 26. decembra 2018.

Pravilnika o izdavanja i obrascu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola i drugih obuka.

Svi podaci traženi su za trogodišnji period, od 2019. do 2021. godine.

II

Promena imena

Porodični zakon Republike Srbije predviđa da pravo na promenu ličnog imena ima svako lice koje je navršilo 15 godina života i koje je sposobno za rasuđivanje.⁴ Ukoliko je u pitanju maloletno lice mlađe od 15 godina, postupak mogu pokrenuti roditelji. Ime je moguće promeniti potpuno nezavisno od medicinske tranzicije.

Prema odgovorima koje je GETEN dobio, u periodu od 2019. do 2021. godine ukupno je podnet 41 zahtev od strane transrodnih osoba za promenu imena na teritoriji Republike Srbije. Primećuje se da po broju podnetih zahteva prednjači grad Beograd sa 20 podnetih zahteva u navedenom periodu. Gradovi i opštinske uprave u Vojvodini u navedenom periodu imaju 11 podnetih zahteva a svi ostali gradovi i opštine u Srbiji, bez Beograda, 10 podnetih zahteva.

Tabela 1.

BROJ PODNETIH ZAHTEVA ZA PROMENU IMENA OD STRANE TRANSRODNIH OSOBA	2021	2020	2019	UKUPNO (2019-2021)
Gradska uprava grada Beograda	4	8	8	20
Ostali gradovi i opštine	7	7	7	21
UKUPNO	11	15	15	41

⁴ Porodični zakon, "Službeni Glasnik RS", br. 18/05, 72/11 - dr. zakon i 6/15.

Tabela 2.

BROJ PODNETIH ZAHTEVA ZA PROMENU IMENA OD STRANE TRANSRODNIH OSOBA	2021	2020	2019	UKUPNO (2019-2021)
Gradska uprava grada Beograda	4	8	8	20
Vojvodina	5	3	3	11
Ostali gradovi i opštine	2	4	4	10

Prilikom podnošenja zahteva za promenu imena, podnosilac zahteva dostavlja određenu dokumentaciju međutim, lista potrebnih dokumenata koja se moraju dostaviti nadležnoj matičnoj službi, nije ujednačena na teritoriji cele naše zemlje što pokazuju i odgovori dobijeni od matičnih službi.

U tabeli koja sledi prikazana je:

- lista dokumenata koju matične službe traže da podnosilac zahteva za promenu imena dostavi kao i
- brojevi koji pokazuju koliko matičnih službi navedeni dokument, zahteva ili pak ne zahteva, da im podnosilac zahteva za promenu imena dostavi.

Odgovori prikazani u Tabeli 3. dobijeni su od ukupno 129 matičnih službi.

Tabela 3.

DOKUMENT	Matične službe koje TRAŽE da se dostavi navedeni dokument	Matične službe koje TRAŽE da se dostavi navedeni dokument (izraženo u %)	Matične službe koje NE TRAŽE da se dostavi navedeni dokument
Fotokopija/ očitane važeće lične karte podnosioca zahteva	80	62%	49
Dokaz o uplati Republičke administrativne takse	59	45,7%	70
Izjava stranke da organ može da vrši uvid, pribavlja i obrađuje lične podatke o činjenicama o kojima se vodi službena evidencija kada je to neophodno za odlučivanje, osim ako stranka izričito izjavi da će te podatke pribaviti sama	53	41,1%	76

Izvod iz matične knjige rođenih	44	34,1%	85
Izvod iz matične knjige venčanih	31	24%	98
Izvod iz MKR za decu podnosioca zahteva	15	11,6%	114
Izvod iz MKR za supružnika ako je lice u braku	1	0,1%	128
Uverenje o državljanstvu	37	28,2%	92
Fotokopija pasoša	2	1,6%	127
Uverenje o pdacima iz kaznene evidencije	48	37,2%	81
Uverenje nadležnog Osnovnog suda i Višeg javnog tužilaštva da se ne vodi krivični postupak	46	35,7%	83
Uverenje o poreskom zaduženju	33	25,6%	96
Uverenje o imovinskom stanju iz katastra za podnosioca zahteva	1	0,1%	128
Uverenje o izvršenoj vojnoj obavezi	5	3,9%	124
Uverenje o prebivalištu	19	14,7%	110
Uverenje da nije podnet zahtev za izdavanjem ličnih dokumenata od MUP-a	2	1,6%	127
Uverenje Prekršajnog suda da lice nije prekršajno kažnjavano	4	3,1%	125
Uverenje nadležnog CSR da nema zakonske obaveze izdržavanja	5	3,9%	124
Uverenje po članu 282. Porodičnog zakona	7	5,4%	122
Pravosnažna presuda o razvodu braka	5	3,9%	124
Potvrda od PU da lice nema smetnji za izdavanje nove LK ili putne isprave	2	1,6%	127
Izveštaj kreditnog biroa (banke)	1	0,1%	128
Potvrda o promeni pola koju izdaje zdravstvena ustanova	5	3,9%	124

Sve ove dokumente matičar koji rešava zahtev može pribaviti po službenoj dužnosti tako da osoba koja menja ime ne mora da ide u svaku instituciju posebno, međutim kao što se vidi u Tabeli 3., kod najvećeg broja matičnih službi to nije slučaj.

Gradske uprave grada Beograda, Novog Sada, Sombora, Sremske Mitrovice, Jagodine i Pirota baš kao i opštinske uprave Paraćin i Golubac primer su dobre prakse zato što samostalno pribavljaju i obrađuju potrebne podatke.

Devet matičnih službi je u odgovorima navelo da nikada nisu imali slučaj da je transrodna osoba podnela zahtev za promenu imena, dok je jedna matična služba navela da: "opština nema utvrđenu listu dokumenata koju treba da dostavi transrodna osoba podnosilac zahteva za promenu imena."

Promena oznake pola

Iako je praksa u mnogim državama napredovala u smislu potpunog odvajanja pravne i medicinske tranzicije, u Srbiji još uvek pravo na promenu oznake pola imaju samo trans osobe koje se podvrgnu određenim medicinskim procedurama. Promena pola je u naše zakonodavstvo uvedena kroz Zakon o izmenama i dopunama Zakona o matičnim knjigama („Službeni glasnik RS“, broj 47/18), koji predviđa mogućnost upisa promene pola u matične knjige na osnovu rešenja matičara, koje se donosi na osnovu propisane potvrde nadležne zdravstvene ustanove.

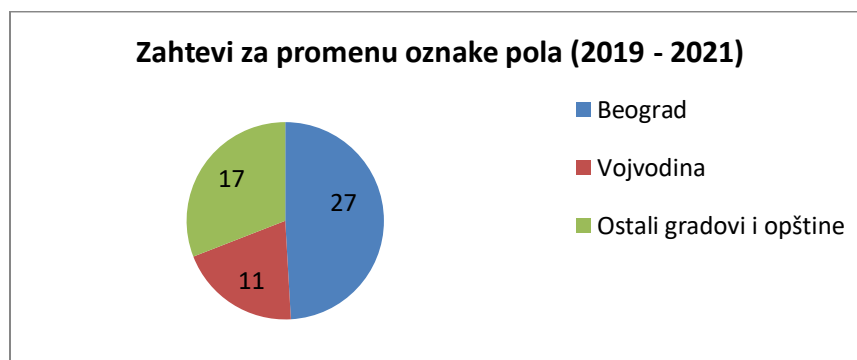
U tabeli koja sledi biće prikazan broj podnetih zahteva za promenu oznake pola za period od 2019. do 2021. godine.

Tabela 4.

BROJ PODNETIH ZAHTEVA ZA PROMENU OZNAKE POLA	2021	2020	2019	UKUPNO (2019-2021)
Gradska uprava grada Beograda	8	9	10	27
Ostali gradovi i opštine	10	8	10	28

Tabela 5.

BROJ PODNETIH ZAHTEVA ZA PROMENU OZNAKE POLA	2021	2020	2019	UKUPNO (2019-2021)
Gradska uprava grada Beograda	8	9	10	27
Vojvodina	3	1	7	11
Ostali gradovi i opštine	7	7	3	17

Na pitanje da li je neka od lokalnih samouprava, odeljenje matičnih knjiga, imalo situaciju da trans* osoba želi da promeni ime, a ne želi/ne može da promeni oznaku pola, svih 129 matičnih službi, od kojih smo dobili odgovor, izjasnilo se da nisu imali takav slučaj.

Uverenje o slobodnom bračnom stanju

Izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stanju osobama koje žele da sklope brak/partnerstvo sa osobom istog pola u inostranstvu je jedno od pitanja koje je transrodnim osobama veoma važno.

Iako je poznato da istopolni brak nije priznat u Republici Srbiji, zato što je Ustavom Republike Srbije i Porodičnim zakonom propisano da se brak zaključuje na osnovu slobodno datog pristanka muškarca i žene, odnosno, da je brak lica istog pola ništav, ova činjenica je irelevantna kada je u pitanju izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stanju. Razlog tome leži u činjenici da se stranka obraća nadležnoj službi radi izdavanja uverenja o slobodnom bračnom stanju, a ne za davanje informacija o mogućnosti priznavanja istopolnog braka zaključenog u inostranstvu.⁵

S druge strane, okolnost da istopolni brak, koji bi eventualno bio sklopljen u inostranstvu, prema domaćim propisima ne bi bio priznat u Republici Srbiji, ne može biti opravdanje da se domaćim državljanima uskraćuje izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stanju. Naime, iako je propisima Republike Srbije zabranjeno da se pred nadležnim domaćim organima sklapaju istopolni brakovi, ovim propisima domaćim državljanima nije zabranjeno da u inostranstvu sklapaju istopolne

⁵ Preporuka mera Poverenika za zaštitu ravnopravnosti Gradskoj upravi grada Beograda povodom izdavanja uverenja o slobodnom bračnom stanju osobama homoseksualne orijentacije, (dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/preporuka-mera-gradskoj-upravi-grada-beograda-povodom-izdavanja-uverenja-o-slobodnom-bracnom-stanju-osobama-homoseksualne-orijentacije/> 30.01.2023.).

brakove. Saglasno tome, ne postoji objektivno opravdanje da nadležni državni organ na bilo koji način uskrati izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stanju osobi koja želi da zaključi istopolni brak ili neki drugi oblik registrovane istopolne zajednice u inostranstvu, u skladu sa propisima koji važe u konkretnoj stranoj državi, bez obzira što, prema važećem domaćem zakonodavstvu (još uvek) ne postoje uslovi za priznanje istopolnog braka, odnosno, registrovane istopolne zajednice u Republici Srbiji.⁶

Na pitanje da li Vaša gradska, opštinska, uprava odeljenje matičnih knjiga, izdaje uverenje o slobodnom bračnom stanju osobama koje žele da sklope brak/partnerstvo sa osobom istog pola u inostranstvu dobili smo različite odgovore koji su prikazani u tabeli koja sledi.

Tabela 6.

Izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stanju osobama koje žele da sklope brak/partnerstvo sa osobom istog pola u inostranstvu	DA	NE	Nije dat odgovor na to pitanje
Od ukupno 129 odgovora	25	1	103

* uverenje o slobodnom bračnom stanju osobama koje žele da sklope brak/partnerstvo sa osobom istog pola u inostranstvu

Grad Bor dostavio je odgovor da uverenje o slobodnom bračnom stanju osobama koje žele da sklope brak/partnerstvo sa osobom istog pola u inostranstvu ne izdaju „zato što nije dozvoljen istopolni brak po Porodičnom zakonu“.

⁶ Ibid.

Kada je u pitanju broj izdatih uverenja u periodu od 2019. do 2021. godine gradska uprava grada Beograd ima ubedljivo najviše izdatih uverenja.

Tabela 7.

Uverenje o slobodnom bračnom stanju osobama koje žele da sklope brak/partnerstvo sa osobom istog pola u inostranstvu	Izdaju gradovi i opštine	2021	2020	2019	UKUPNO (2019-2021)
Gradska uprava grada Beograda	Izdaje uverenje	21	10	25	56
Vojvodina	13 gradskih i opštinskih uprava	1	0	0	1
Ostali gradovi i opštine	12 gradskih i opštinskih uprava	0	0	1	1

Prilagođavanje pola u inostranstvu

Ukoliko je lice koje je državljanin Republike Srbije koristilo transspecifične zdravstvene usluge u inostranstvu, prevedenu medicinsku dokumentaciju dostavlja lekarima članovima Republičke komisije za transrodna stanja. Lekari uz pomoć ove dokumentacije proveravaju da li osoba ispunjava iste uslove kao i osobe koje su koristile transspecifične zdravstvene usluge u Srbiji. Ako su uslovi ispunjeni, lekari šalju potvrdu o promeni pola nadležnoj opštini, kao i u slučaju osoba koje prolaze medicinsku tranziciju u Srbiji.

Zato je GETEN matičnim službama postavio pitanje da li su imali situaciju da su im se obraćala lica koja imaju srpsko državljanstvo ali su proces promene pola (prilagođavanja pola) završile u inostranstvu? Odgovori dobijeni od matičnih službi pokazali su da su te situacije veoma retke.

Tabela 8.

Lica koja imaju srpsko državljanstvo ali su proces promene pola (prilagođavanja pola) završile u inostranstvu	2021	2020	2019	UKUPNO (2019-2021)
Gradska uprava grada Beograda	1	0	1	2
Ostali gradovi i opštine	3	0	0	3

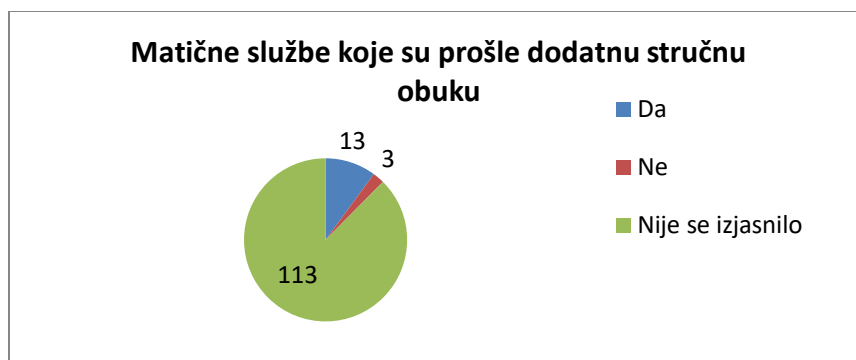
Obuka za primenu Pravilnika o izdavanja i obrazcu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola

Imajući u vidu da je 1. januara 2019. godine stupio na snagu Pravilnik o načinu izdavanja i obrascu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola, zanimalo nas je i da li je nadležno ministarstvo organizovalo bilo kakve obuke za zaposlene u matičnim službama na tu temu.

Prema odgovorima koje smo dobili Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave jeste organizovalo dodatnu stručnu obuku za zaposlene u matičnim službama, međutim prema dostavljenim odgovorima svega je 13 gradskih i opštinskih uprava prošlo navedenu obuku.

Tabela 9.

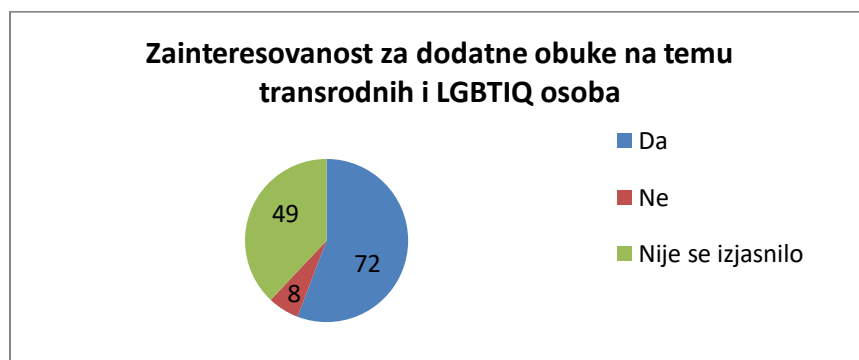
Prošli obuku za primenu Pravilnika o izdavanja i obrazcu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola	DA	Organizator	NE	Nije dalo odgovor na pitanje
Od ukupno 129 odgovora	13 gradskih i opštinskih uprava	Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave	3	113

Kada je u pitanju rad sa transrodnim osobama i rešavanje njihovih zahteva veoma je važno da zaposleni u matičnim službama prođu dodatne obuke koje će ih senzibilisati za rad sa transrodnim licima. Više od polovine gradskih i opštinskih uprava (56%) izrazilo je želju da učestvuje u dodatnim stručnim obukama na temu trans* i LGBT prava. Ipak, to nije dovoljno. Kako bi se ostvario jednak pristup pravima transrodnih osoba u svim gradskim i opštinskim upravama neophodno je da svi zaposleni u matičnim službama prođu dodatne stručne obuke o radu sa transrodnim osobama tako da je to polje na kom se u budućnosti mora intenzivno raditi.

Tabela 10.

Zainteresovani za organizovanje obuka o radu s transrodnim i/ili sa LGBTOQ osobama	DA	DA za obuku o transrodnim osobama	DA za obuku o LGBT osobama	Nismo zainteresovani za takve obuke	Nije se izjasnilo
Od ukupno 129 odgovora	72 gradskih i opštinskih uprava	37	35	8	49

III

Zaključci

Odgovori dobijeni od matičnih službi ukazuju na nekoliko važnih činjenica:

- Ne postoji ujednačena praksa matičnih službi kada su u pitanju dokumenta koja se traže podnosiocu zahteva za promenu imena;
- Broj lica koja traže promenu oznake pola u matičnim knjigama, na godišnjem nivou, na teritoriji RS, kreće se od sedam do deset osoba. Najveći broj zahteva za promenu oznake pola podnosi se na teritoriji grada Beograda, potom u Vojvodini a onda na red dolaze ostali gradovi na teritoriji Republike Srbije;
- I pored postojanja Preporuke Poverenika za zaštitu ravnopravnosti povodom izdavanja uverenja o slobodnom bračnom stanju, veliki broj gradskih i opštinskih uprava nije spreman da se izjasni da li izdaje ili ne izdaje uverenja o slobodnom bračnom stanju transrodnim ili homoseksualnim osobama;
- Iako je prošlo dve pune godine od stupanja na snagu Pravilnika o načinu izdavanja i obrascu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola mali broj zaposlenih u matičnim službama je prošao dodatnu stručnu obuku na tu temu;
- Postoji zainteresovanost među zaposlenima u matičnim službama da se dodatno usavršavaju na temu ljudskih prava transrodnih osoba i LGBTIQ osoba.

Preporuke

Neosporno je da je pitanje pravnog položaja transrodnih osoba kompleksno, međutim, na osnovu odgovora dobijenih od 129 matičnih službi na teritoriji RS i zaključaka do kojih smo došli, mogu se dati i određene preporuke za dalji rad:

1. **Pravila i procedure za promenu ličnih podataka moraju biti lako dostupni građanima i transrodnoj populaciji kako bi bili upoznati sa svojim pravima i kako bi mogli u svim gradskim i opštinskim upravama na teritoriji RS na jednak način da ih ostvare;**
2. **Potrebno je pojednostaviti proceduru za promenu imena i ujednačiti praksu na teritoriji cele države po pitanju dokumenata koja se traže od podnosioca zahteva za promenu imena;**
3. **Pripremiti uputstvo za transrodne osobe za promenu ličnih podataka u matičnim knjigama (od promene imena pa na dalje), uz posebne napomene za maloletne transrodne podnosiocе zahteva;**
4. **Omogućiti obaveznu obuku za zaposlene u matičnim službama na temu postupanja sa transrodnim osobama, prava transrodnih osoba i LGBTIQ osoba. Zaposleni u matičnim službama treba da razumeju pojmove rodne i seksualne raznolikosti i da dobiju odgovarajuću obuku za rad sa LGBTIQ osobama. Prema transrodnim osobama potrebno je odnositi se s poštovanjem u pogledu njihovog imena, zamenica, rodnog identiteta i izražavanja;**
5. **Ustanoviti sistem sankcija za matične službe s lošom praksom koja je i protivzakonita;**
6. **Pravno urediti položaj transrodnih osoba donošenjem zakona kojim bi se uredila prava transrodnih osoba.⁷**
7. **Zajedničkim radom državnih institucija i civilnog sektora kontinuirano raditi na promeni svesti kod zaposlenih u matičnim službama i kod građana, po pitanju**

⁷ GETEN, Centar za prava LGBTIQ osoba je kreirao Model zakona o rodnom identitetu i pravima interseks osoba, koji uređuje i štiti prava trans* osoba. Više o tome na: <https://www.transserbia.org/vesti/951-model-zakona-o-rodnom-identitetu-i-pravima-interseks-osoba-nova-verzija> (30.01.2023.).

razumevanja problema sa kojima se suočavaju transrodne osobe, a sve u cilju smanjenja nasilja i diskriminacije kojoj su ove osobe izložene u svakodnevnom životu.